

بررسی رابطه بین مسئولیت پذیری با خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان پایه ششم
شهرستان شاهین دژ

**The survey of relationship between responsibilities with academic self-
efficacy among sixth grad student of Shahindez**

Hamide Farzi

MA. Student in Elementary
Education, Faculty of Humanities,
Islamic Azad University, Urmia,
Iran.

Dr Heydar Ali zarei *

Assistant of educational
psychology, Islamic Azad
University, khoy, Iran.
ha_za74@yahoo.com

حمیده فرضی

کارشناس ارشد آموزش ابتدایی

گروه علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه

دکترحیدر علی زارعی (نویسنده مسئول)

استادیار روان شناسی تربیتی دانشگاه آزاد

اسلامی خوی

چکیده

تحقیق حاضر در پی بررسی رابطه بین مسئولیت‌پذیری با خودکارآمدی تحصیلی در دانش‌آموزان دختر و پسر پایه ششم ابتدایی می‌باشد. روش تحقیق حاضر توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری شامل همه دانش‌آموزان مدارس شهرستان شاهین دژ در سال تحصیلی ۹۴-۹۳ بود. نمونه آماری تحقیق نیز شامل ۲۳۴ نفر از دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی بودند، که به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای انتخاب شدند. از این تعداد، ۱۲۲ نفر (۵۲/۱۸ درصد) دختر و ۱۱۲ نفر (۴۷/۸۱ درصد) پسر بودند. برای سنجش باورهای خودکارآمدی تحصیلی و مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان به ترتیب از مقیاس مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان و خودکارآمدی تحصیلی کودکان و نوجوانان (SEQ-C) استفاده شد. داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از روش‌های آماری ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون ساده و آزمون تی دو نمونه مستقل تحلیل شدند. نتایج ضریب همبستگی پیرسون

Abstract

This research aimed to consider the relationship between responsibility with academic self-efficacy in the sixth elementary grade boys and girls students. The research method is descriptive-correlation. The study population consisted of all students of Shahindezh city school in the academic year 93-94. Research's statistical sample includes 234 patients sixth elementary grade students, were chosen by classified sampling. Of these number were 122 patients (18/52%) girl and 112 patients (81/47%) boy. For the measuring the academic self-efficacy belief and the students responsibility in order researcher used students responsibility questionnaire and children academic self-efficacy questionnaire (SEQ-C). Data collected by using of Pearson correlation coefficient, simple regression and two independent samples t-test statistical methods were analyzed. According to

بررسی رابطه بین مسئولیت پذیری با خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان پایه ششم شهرستان شاهین دژ
The survey of relationship between responsibilities with academic self-efficacy among

“Pearson correlation coefficient“، there is a positive and meaningful relation between the responsibility and academic self-efficacy ($r=0/647, p=0/001$). This means that whatever The sense of students responsibility is the most the academic self- efficacy also increased. Independent t-test results showed that in terms of responsibility ($p=0/047$) and academic self- efficacy ($p=0/001$), there is a significant difference between girls and boys students. Mean Girls more than boys in both variables. The Students responsibility is directly related with their academic self-efficacy. Students who have a high sense of responsibility have a good belief about their academic self-efficacy.

Keywords: Responsibility, academic self-efficacy

نشان داد که بین مسئولیت‌پذیری و خودکارآمدی تحصیلی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد ($r=0/647, p<0/001$) و نتایج آزمون تی مستقل نیز نشان داد بین دانش‌آموزان دختر و پسر از نظر مسئولیت‌پذیری ($p=0/047$) و خودکارآمدی تحصیلی ($p=0/001$) تفاوت معناداری وجود دارد. میانگین دختران در هر دو متغیر بیشتر از پسران بود. بنابراین مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان با خودکارآمدی تحصیلی آنان ارتباط مستقیم دارد. دانش‌آموزانی که حس مسئولیت‌پذیری بالایی دارند باورهای خوبی درباره خودکارآمدی تحصیلی خود دارند.

کلید واژه‌ها: مسئولیت‌پذیری، خودکارآمدی تحصیلی.

مقدمه

خودکارآمدی^۱ و مسئولیت‌پذیری^۲ از جمله زمینه‌های پژوهشی هستند که در دهه‌های اخیر ذهن بیشتر متخصصان تعلیم و تربیت و روانشناسان را به خود معطوف داشته است، به گونه‌ای که نقش فرایندهای «خود» در تحولات رفتاری دانش‌آموزان بیش از پیش مورد توجه پژوهشگران واقع شده است. «خود» در نظریه بندورا مجموعه‌ای از فرایندها و ساختارهای شناختی است که به فکر و ادراک مربوط می‌شود. در این رویکرد دو جنبه مهم خود یعنی «تقویت خود» و «خودکارآمدی» دارای اهمیت بیشتری است. خودکارآمدی احساس شایستگی، کفایت و قابلیت کنار آمدن با چالش‌های زندگی است. خودکارآمدی به طور قدرتمندی بر انتخاب‌های افراد، تلاش‌هایی که گسترش می‌دهند و استقامت آنها در رویارویی با مشکلات تاثیر می‌گذارد. باورهای خودکارآمدی ادراک ما را از درجه تسلطی که بر زندگی‌مان داریم، نشان می‌دهد (شولتز، شولتز^۳، ترجمه محمدی، ۱۳۹۱).

¹ - self-efficacy

² - responsibility

³.Schutz

مسئولیت پذیری از ویژگی های اصیل انسان است، که رشد و تکامل فرد و جامعه ی انسانی، همچنین حفاظت از طبیعت در گرو آن است. بدین صورت که از طریق مسئولیت پذیری رابطه انسان با خود، همنوعان و طبیعت متعادل می گردد (پاشا و گودرزیان، ۱۳۸۷). این ویژگی معمولا به صورت یک نگرش در ساختار روانی و رفتاری فرد شکل می گیرد و یک متغیر عمده در رفتارهای اجتماعی محسوب می شود (خدابخشی و عابدی، ۱۳۸۸). قبول مسئولیت در حقیقت نوعی ابراز شخصیت است. افراد براساس قبول مسئولیت آرا و افکار خود را به دیگران ارائه می دهند (رشید پور، ۱۳۶۶). شخص مسئولیت پذیر کسی است که اراده قوی برای کنترل خواسته های خود و پاسخ به نیازهای دیگران را داشته باشد (سعادت تاملیر، شهرآرای، فرزاد، ۱۳۸۶). انسان مسئول با عملکرد اثربخش خویش بعنوان فردی کارآمد است که در او امکان اقدام به رفتارهای منفی کاهش می یابد. گلاسرانسان مسئولیت پذیر را بعنوان انسان سالم معرفی می کند (کردلو، ۱۳۸۷).

مهمترین اهداف آموزش مسئولیت پذیری به کودکان و نوجوانان این است که احساس کفایت و خودکارآمدی، توانایی موثر غلبه بر مسائل، توانایی برنامه ریزی، رفتاری هدفمند و متناسب با مشکل و ایجاد روح مسئولیت در فرد را به وجود می آورد (رفعتیان، ۱۳۸۴، به نقل از مهدوی، غنایتی، نیسی، ۱۳۸۷). برخی از محققان از جمله زیمرمن و کیتسانتاس احساس مسئولیت را برای به دست آوردن هرگونه پیشرفت و موفقیت فردی در نوجوانان لازم دیده اند و در تحقیق خود مسئولیت پذیری را واسطه ی عمل متغیرهای مهمی، مانند کیفیت انجام تکالیف و احساس خودکارآمدی برای موفقیت تحصیلی فرض کرده اند.

باورهای خودکارآمدی تحصیلی بعنوان یکی از ابعاد خودکارآمدی، احساس توانایی فردی برای یادگیری و فهم محتوا، حل مسائل درسی، دستیابی به موفقیت تحصیلی و انجام تکالیفی که به او داده می شود، تعریف می گردد و از تجارب گذشته و کنونی در طول دوران مدرسه و نقش های خاص تاثیر می پذیرد. این باور بر بسیاری از جنبه های زندگی مثل تعیین اهداف، تصمیم گیری، میزان تلاش، سطح استمرار و پایداری در رویارویی با مسائل چالش بر انگیز تاثیر می گذارد (فخری، رضایی، پاکدامن، ابراهیمی، ۱۳۹۲).

با توجه به مباحث فوق می‌توان اذعان داشت که از جمله عوامل مهم برای انجام موفقیت‌آمیز کار در زندگی و تحصیل خودکارآمدی می‌باشد. بسیاری از رفتارهای انسان با ساز و کارهای نفوذ بر خود، برانگیخته و کنترل می‌شود. در میان سازو کارهای نفوذ بر خود هیچ کدام مهمتر و فراگیرتر از باور به خودکارآمدی نیست. اگر دانش‌آموزان باور داشته باشند که نمی‌توانند نتایج مورد انتظار در انجام تکالیف درسی را به دست آورند، انگیزه آنها برای فعالیت کم خواهد شد.

بررسی و تجزیه و تحلیل میزان خودکارآمدی دانش‌آموزان و شناخت این مسئله ضرورتی است که بر هیچ کس در نظام تعلیم و تربیت پوشیده نیست. اگر نظام آموزش و برنامه ریزی درسی در آموزش و پرورش بتواند حس مسئولیت پذیری و مهارت‌های اجتماعی را در دانش‌آموزان پرورش دهد، باورهای خودکارآمدی در دانش‌آموزان بالا خواهد رفت. با توجه به اهمیت مسئولیت پذیری و خودکارآمدی در حیات فردی و اجتماعی افراد، و به دلیل اینکه در این زمینه در ایران مطالعه‌ای صورت نگرفته است، انجام چنین پژوهشی که رابطه‌ی بین مسئولیت پذیری با خودکارآمدی تحصیلی را روشن می‌سازد لازم و ضروری است، و در جایگاه خود می‌تواند با ارزش باشد، تا راهکارهایی را در اختیار برنامه ریزان، مدیران، والدین و دانش‌آموزان قرار دهد و بهره‌وری بیشتری را موجب گردد.

بنابراین مساله اصلی در پژوهش حاضر که محقق به دنبال پاسخگویی به آن می‌باشد این است که: آیا بین مسئولیت‌پذیری با خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان پایه ششم شهرستان شاهین دژ در سال تحصیلی ۹۴-۹۳ رابطه وجود دارد؟

روش‌ها

با توجه به هدف پژوهش حاضر و این که متغیرهای مورد مطالعه بدون هیچ‌گونه دخالتی مورد ارزیابی واقع شدند، پژوهش به طور کلی از نوع پژوهش‌های توصیفی است، از طرف دیگر چون رابطه بین متغیرها مورد مطالعه قرار می‌گیرد، از نوع همبستگی است. بنابراین این پژوهش یک پژوهش توصیفی از نوع همبستگی است. جامعه‌ی آماری شامل کلیه-ی دانش‌آموزان پایه‌ی ششم ابتدایی شهرستان شاهین دژ در سال تحصیلی ۹۴-۹۳ است. تعداد دانش‌آموزان برطبق آمار اداره آموزش و پرورش شهرستان ۵۹۶ نفر می‌باشد. از این تعداد ۳۱۱ نفر دختر (۵۲/۱۸ درصد) و ۲۸۵ نفر پسر (۴۷/۸۱ درصد) است. برای تهیه نمونه‌ی آماری از

روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای استفاده شد. نمونه‌ی آماری براساس جدول مورگان ۲۳۴ نفر شامل ۱۲۲ دختر و ۱۱۲ پسر می‌باشد. این تعداد به صورت تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان با خرده‌مقیاس خودکارآمدی تحصیلی پرسشنامه خودکارآمدی کودکان و نوجوانان مورد سنجش قرار گرفت. این پرسشنامه توسط موریس^۱ (۲۰۰۱) برای ارزیابی خودکارآمدی کودکان و نوجوانان در سه حیطه اجتماعی، تحصیلی و هیجانی تهیه شده است. خرده‌آزمون خودکارآمدی تحصیلی شامل ماده دوم است، احساس توانمندی در مدیریت رفتارهای یادگیری، تسلط بر موضوعهای درسی و تحقق انتظارات تحصیلی را می‌سنجد. این خرده‌مقیاس دارای ۸ گویه است و بر اساس مقیاس لیکرت ۵ درجه‌ای طراحی شده است. به ترتیب برابرسوالاز ۱ (کاملاً مخالفم) تا ۵ (کاملاً موافقم) نمره‌گذاری می‌شود. پایایی پرسشنامه ۰/۸۷ گزارش شده است (فخری و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۲ و ۶۱). در تحقیق پورقاز، محمدی و دوستی (۱۳۹۱) پایایی مقیاس با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۸ به دست آمده است. پایایی پرسشنامه فوق در پژوهش حاضر نیز بر اساس آلفای کرونباخ ۰/۷۰ به دست آمد.

برای سنجش میزان مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان از پرسشنامه ۲۵ ماده‌ای محقق ساخته استفاده شد. سوالات بر اساس مقیاس لیکرت ۵ درجه‌ای از خیلی کم (۱) تا خیلی زیاد (۵) تنظیم شد. روایی صوری و محتوایی این مقیاس با استفاده از نظر استاد راهنما و تنی چند از خبرگان و متخصصان این حوزه تایید گردید. ضریب پایایی پرسشنامه در پژوهش حاضر بر اساس آلفای کرونباخ ۰/۷۶ بدست آمد.

داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از نرم افزار آماری (spss(v.18) در دو سطح آمار توصیفی شامل جداول، نمودارها، میانگین، واریانس و انحراف معیار و آمار استنباطی شامل ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون و آزمون تی دو نمونه مستقل تجزیه و تحلیل شدند.

نتایج

شاخص‌های توصیفی (میانگین، انحراف معیار، کجی، کشیدگی، حداقل و حداکثر) نمره‌های مسئولیت‌پذیری و خودکارآمدی تحصیلی کل نمونه (n=۲۳۴) مورد بررسی در جدول ۱ مشاهده می‌شود.

¹ - Muris

جدول شماره ۱- شاخص های توصیفی متغیرها

شاخص متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کجی	کشیدگی	حداقل	حداکثر
مسئولیت پذیری	۲۳۴	۹۶.۲۷	۹.۲۱۳	-۰.۵۷۲	۰.۷۳۵	۶۲	۱۲۰
خودکارآمدی تحصیلی	۲۳۴	۳۳.۲۰	۸.۸۶۴	-۰.۵۷۲	۰.۱۳۱	۲۰	۴۰

مطابق آنچه که در جدول ۱ مشاهده می شود میانگین مسئولیت پذیری و خودکارآمدی تحصیلی برای کل نمونه مورد بررسی به ترتیب ۹۶.۲۷ و ۳۳.۲۰ می باشد. انحراف معیار مسئولیت پذیری و خودکارآمدی تحصیلی نیز به ترتیب ۹.۲۱۳ و ۸.۸۶۴ است. کجی برای هر دو متغیر ۰.۵۷۲ - ، کشیدگی مسئولیت پذیری ۰.۷۳۵ و خودکارآمدی تحصیلی ۰.۱۳۱. محاسبه شده است. حداقل نمره کسب شده توسط آزمودنی ها برای مسئولیت پذیری ۶۲ و برای خودکارآمدی ۲۰ و حداکثر نمره کسب شده مسئولیت پذیری ۱۲۰ و خودکارآمدی ۴۰ تحصیلی می باشد.

برای بررسی فرضیه شماره ۱ این پژوهش مبنی بر وجود رابطه بین مسئولیت پذیری و خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان پایه ششم از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است که نتایج این آزمون در جدول شماره ۲ آورده شده است.

جدول شماره ۲- ضریب همبستگی پیرسون مسئولیت پذیری با خودکارآمدی

تحصیلی		
همبستگی پیرسون	سطح معناداری	تعداد نمونه
۰/۶۴۷**	۰/۰۰۱	۲۳۴

همانطور که در جدول ۲ مشاهده می شود مسئولیت پذیری رابطه مثبت و معناداری با خودکارآمدی تحصیلی دارد ($r = 0.647, P < 0.001$). بنابراین این فرضیه تایید می شود و می توان نتیجه گرفت که هر قدر دانش آموزی احساس مسئولیت پذیری بیشتری داشته باشد

خودکارآمدی تحصیلی بالایی خواهد داشت و همچنین هر چقدر احساس مسئولیت پذیری کمتری داشته باشد خودکارآمدی تحصیلی پایینی خواهد داشت.
با توجه به این که بین متغیر پیش بین مسئولیت پذیری و متغیر ملاک خودکارآمدی تحصیلی همبستگی بالا و معناداری در سطح ($r = 0.647, P < 0.001$) وجود دارد، برای پیش-بینی خودکارآمدی تحصیلی از روی مسئولیت پذیری از تحلیل رگرسیون ساده استفاده شده است. نتایج این آزمون در جدول ۳ گزارش شده است.

جدول شماره ۳- تحلیل رگرسیون متغیر پیش بین مسئولیت پذیری و متغیر ملاک

خودکارآمدی

منبع تغییر	مجموع مجذورات S	درجه آزادی Df	میانگین مجذورات Ms	F	سطح معنی داری
رگرسیون	۱۴۵۷.۸۲۴	۱	۱۴۵۷.۸۲۴	۰.۰۰۱	۰.۰۰۱
پسماند	۲۰۲۱.۱۳۳	۲۳۲	۸.۷۱۲		

طبق جدول ۳ نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون نشان می دهد که مدل رگرسیون خودکارآمدی تحصیلی از روی مسئولیت پذیری معنی دار ($P < 0.001$) است. برای تعیین سهم متغیر پیش بین (مسئولیت پذیری) در پیش بینی متغیر ملاک (خودکارآمدی تحصیلی) از ضریب رگرسیون غیراستاندارد (b) و استاندارد B به شرح جدول ۴ استفاده شده است.

جدول شماره ۴- نتایج بررسی ضریب رگرسیون جهت تعیین نقش متغیر مسئولیت پذیری در پیش!

خودکارآمدی تحصیلی

متغیر	b	B	t	معناداری
مسئولیت پذیر	.۶۴۷	.۲۷۲	۱۲.۹۳۶	۰/۰۰۱

نتایج جدول ضریب رگرسیون نشان می دهد که به ازای هر واحد افزایش در متغیر مسئولیت پذیری نمره متغیر خودکارآمدی نیز به اندازه ($B = 0.272$) افزایش می یابد. مسئولیت پذیری ۴۱ درصد از خودکارآمدی تحصیلی را پیش بینی می کند.

بررسی رابطه بین مسئولیت پذیری با خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان پایه ششم شهرستان شاهین دژ
The survey of relationship between responsibilities with academic self-efficacy among

برای بررسی تفاوت احتمالی دانش‌آموزان در بعد خودکارآمدی تحصیلی یعنی فرضیه دوم از آزمون تی دو نمونه مستقل استفاده شد. اولین مرحله در تفسیر نتایج تی با دو نمونه مستقل، بیان برابری یا عدم برابری واریانس نمرات در بین دو گروه مورد بررسی است. آزمونی که برای این منظور به کار می‌رود، آزمون لون است. نتایج آزمون لون جهت بررسی همگنی واریانس‌ها نشان داد که در متغیر مسئولیت‌پذیری واریانس دو گروه تفاوت معناداری با همدیگر دارد و فرض همسانی واریانس‌ها برقرار نیست ($\text{Sig} = 0/047$, $\text{Leven} = 3/978$) و لذا از آزمون t مستقل برای واریانس‌های نابرابر استفاده شد. اما واریانس‌های خودکارآمدی تحصیلی از لحاظ آماری معنادار نبود ($\text{Sig} = 0/245$, $\text{Leven} = 1/357$) و به عبارت دیگر، واریانس‌ها برابر بودند، بنابراین نتایج آزمون t با فرض برابری واریانس‌ها برای خودکارآمدی تحصیلی در جدول شماره ۵ گزارش شده است.

جدول ۵. بنابراین نتایج آزمون t با فرض برابری واریانس‌ها برای خودکارآمدی تحصیلی

متغیر	گروه	تعداد	م.و.س.د.	انحراف معیار	م.و.س.د. خطای معیار	t	درجه آزادی داری	سطح معنی داری
مسئولیت-پذیری	دختران	۱۲۲	۹۷/۶۹	۸/۱۷	۰/۷۴۰	۲/۴۵۸	۲۱۴/۳۱۱	۰/۰۴۷
	پسران	۱۱۲	۹۴/۷۳	۱۰/۰۴	۰/۹۴۹			
خودکارآمدی	دختران	۱۲۲	۳۴/۳۰	۳/۴۴۷	۰/۳۱۲	۴/۷۸۲	۲۳۲	۰/۰۰۱
	پسران	۱۱۲	۳۱/۹۹	۳/۹۴۷	۰/۳۷۳			

با توجه به جدول شماره ۵ میانگین دختران در مسئولیت‌پذیری به طور معنی‌داری بیشتر از میانگین پسران در این متغیر می‌باشد ($P < 0/047$ ، $t = 2/458$). بنابراین این بخش از فرضیه تایید می‌شود که بین دختران و پسران از لحاظ مسئولیت‌پذیری تفاوت وجود دارد. میانگین دختران در بعد خودکارآمدی تحصیلی در سطح معناداری دو دامنه‌ای ($t = 4/782$ ، $P < 0/001$) بیشتر از پسران است. بنابراین بین خودکارآمدی تحصیلی دختران و پسران تفاوت وجود دارد و در کل فرضیه تایید می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف بررسی رابطه بین مسئولیت‌پذیری با خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان پایه ششم شهرستان شاهین‌دژ انجام گرفته است. نتایج حاصل از فرضیه نخست نشان داد که بین مسئولیت‌پذیری و خودکارآمدی تحصیلی در سطح ($r = 0/647$ ، $P < 0/001$) رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد. همچنین نتایج ضریب رگرسیون نشان داد که متغیر مسئولیت‌پذیری می‌تواند باورهای خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان را پیش‌بینی کند.

پژوهش‌های اندکی وجود دارد که رابطه بین مسئولیت‌پذیری با خودکارآمدی را مطالعه کرده باشند از این رو برای تطبیق یافته‌ها با تحقیقات دیگر تنها به نمونه‌های زیر اکتفا می‌شود. نتایج به دست آمده با یافته‌های تحقیقات زیر در این زمینه همسو است. زیرمن و کیتسانتاس (۲۰۰۵) در تحقیق خود مسئولیت‌پذیری را واسطه‌ی عمل متغیرهای مهمی، مانند کیفیت انجام تکالیف و احساس خودکارآمدی برای موفقیت تحصیلی فرض کرده‌اند و نتایج تحقیق نیز آن را تایید می‌کند. یافته‌های مطالعات آنها نشان داد که دانش‌آموزانی موفق‌ترند که نه تنها اهمیت بیشتری به تکالیفشان می‌دهند، بلکه خود را بیشتر از معلمان و سیستم آموزشی مسؤل عملکرد تحصیلی خود می‌دانند. اسکارتی‌گوتی رز، پاسکال و لویز (۲۰۱۰) در تحقیقی مدل مسئولیت‌پذیری هلیسون را بر روی ۳۰ دانش‌آموز ۱۴-۱۳ ساله در معرض اخراج از مدرسه اجرا نمودند. یافته‌های آنها نشان داد که اجرای مدل مسئولیت‌پذیری هلیسون در محیط ورزش منجر به افزایش خودکارآمدی و فعالیت‌های مسئولانه دانش‌آموزان شده است.

از جمله تبیین‌های احتمالی که می‌توان برای یافته فوق در نظر گرفت این است که خودکارآمدی قسمتی از شخصیت هر انسانی است و طبیعی است که هر شخص در وجود خود به نوعی قضاوت‌هایی درباره توانایی‌های خود دارد. اما این قضاوت و باورها در افراد

دارای درجات مختلفی است که عوامل مختلفی در شکل‌گیری آن دخیل است، یکی از این عوامل مسئولیت‌پذیری است. شخص مسئولیت‌پذیر کسی است که به توانایی‌های خود باور دارد و در سایه این باور اقدام به قبول مسئولیت می‌کند. قبول مسئولیت باعث انجام بهتر کارها می‌شود. فرد مسئولیت‌پذیر با عملکرد اثربخش خویش در زمینه‌های مختلف از جمله در امر تحصیل خود را به عنوان فردی خودکارآمد می‌بندارد که می‌تواند از عهده انجام تکالیف و مسائل درسی برآید و این امر زمینه موفقیت بیش از پیش وی را فراهم می‌کند. در این زمینه رفعتیان نیز مهمترین هدف آموزش مسئولیت‌پذیری به کودکان و نوجوانان را ایجاد حس کفایت و خودکارآمدی و توانایی موثر غلبه بر مسائل می‌داند (مهردوی و همکاران، ۱۳۸۷).

احساس مسئولیت یک امر ذاتی و ارثی نیست بلکه اکتسابی است و در متن خانواده و مدرسه و تعاملات امکان رشد پیدا میکند. بنابراین والدین و اولیای مدرسه می‌توانند با اتخاذ تدابیر لازم موجبات افزایش حس مسئولیت‌پذیری کودکان و نوجوانان را ایجاد نمایند تا بدینوسیله زمینه رشد خودکارآمدی آنان در زمینه‌های مختلف فراهم شود. هرگاه والدین الگوی مناسبی را در خانواده ارائه دهند و فرزندان خود را به همکاری و مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها تشویق کنند، انتظارات واضح و روشنی داشته باشند، مسئولیت‌های جزئی و در حد توان کودکان به آنها بسپارند و از انتقاد و بی‌احترامی به کودکان بپرهیزند زمینه مناسبی برای پرورش احساس مسئولیت در کودکان فراهم می‌شود. اولیای مدرسه نیز باید با الگوی مناسب بودن برای دانش‌آموزان، استفاده از روشهای تدریس مشارکتی توسط معلمان و فراهم نمودن برنامه‌های صحیح و محیطی مناسب مسئولیت‌پذیری را بعنوان یک فرهنگ و ارزش مثبت در مدارس گسترش دهند.

نتایج حاصل از آزمون فرضیه دوم نشان داد که میانگین دختران در مسئولیت‌پذیری به طور معنی‌داری بیشتر از میانگین پسران در این متغیر می‌باشد همچنین میانگین دختران در بعد خودکارآمدی تحصیلی بطور معناداری بیشتر از پسران است. نتایج به دست آمده در زمینه خودکارآمدی با نتایج تحقیقات زیر همسو است.

حجازی و ذبیحی حصار (۱۳۸۶) در تحقیق خود نشان دادند که تفاوت معناداری بین دختران و پسران در خودکارآمدی عمومی وجود دارد. دختران خودکارآمدی بالاتری در مقایسه با پسران دارند. نتایج تحقیقات قنبرزاده (۱۳۸۰، به نقل از ظهره‌وند، ۱۳۸۹) و نصر (۱۳۸۲) به

نقل از حجازی و ذبیحی حصاری، ۱۳۸۶) تایید کننده یافته‌های بالا است. نتایج پژوهش میرمشتاقی (۱۳۸۴) بر تفاوت بین دختران و پسران در خودکارآمدی تاکید دارد. ظهره‌وند (۱۳۸۹) به این نتیجه رسید که در بین دختران و پسران از نظر خودکارآمدی تحصیلی تفاوت معناداری وجود دارد. نتایج مطالعات پاک‌مهر و کارشکی (۱۳۹۰) نیز وجود تفاوت بین دختران و پسران را نشان داد و دختران نسبت به پسران از خودکارآمدی بالاتری برخوردارند. نتایج به دست آمده با پژوهش‌های زیر همخوانی ندارد. نیک منش و یاری (۱۳۹۰) به این نتیجه رسیدند که بین خودکارآمدی تحصیلی دختران و پسران تفاوت وجود دارد. خودکارآمدی تحصیلی پسران بیشتر از دختران است. اردلان و حسین‌چاری (۱۳۹۰) در تحقیقات خود نشان دادند که بین خودکارآمدی دختران و پسران تفاوت معناداری وجود ندارد. افروز و معتمد (۱۳۸۴)؛ فراهانی و کرامتی (۱۳۸۱) نیز بین خودکارآمدی و جنس رابطه معناداری پیدا نکردند.

در مورد تفاوت بین مسئولیت‌پذیری دختران و پسران یافته‌های تحقیق حاضر با نتایج تحقیقات زیر همسو است. سفیری و چشمه (۱۳۹۰) در مطالعات خود به این نتیجه رسیدند که بین مسئولیت‌پذیری دختران و پسران تفاوت معناداری وجود دارد. دختران نسبت به پسران از مسئولیت‌پذیری بیشتری برخوردارند. سروش (۱۳۹۱) نشان داد که دختران در مسئولیت‌پذیری اجتماعی نسبت به پسران در سطح بالاتری قرار دارند ولی در مسئولیت‌پذیری فردی تفاوتی بین آنها وجود ندارد. همچنین نتایج به دست آمده با یافته‌های محققان زیر ناهمسو است. کردلو (۱۳۸۷) در تحقیق خود نشان داد که بین مسئولیت‌پذیری دختران و پسران دبیرستانی تفاوت معناداری وجود ندارد. سعادت، شهرآرای و فرزاد (۱۳۸۶) نیز در مطالعات خود بر عدم وجود تفاوت در بین مردان و زنان در مسئولیت‌پذیری تاکید دارند. علت ناهمسو بودن این نتایج را می‌توان در این امر دانست که دانش‌آموزان مقطع دبیرستان و بزرگسالان نسبت به دانش‌آموزان مقطع ابتدایی درک درستی از مسئولیت‌پذیری خود دارند.

در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت که باورهای خودکارآمدی تحت تاثیر تفاوت‌های درون‌فردی و محیطی قرار دارند و در شرایط و تکالیف یکسان ادراک خودکارآمدی افراد متفاوت است. روانشناسان عقیده دارند که تفاوت‌های مربوط به جنس حاصل ادراک‌هایی است که ریشه در عوامل اجتماعی و فرهنگی دارد و اکتسابی است (پاجارس و میلر، ۱۹۹۴).

در طول سالیان دراز این تصور حاکم بوده که دختران از نظر درک و فهم و پیشرفت از پسران پایین‌تر هستند. اما در سال‌های اخیر تحولات صورت گرفته در جامعه موجب شده است تا تغییراتی در نگرش افراد نسبت به دو جنس صورت پذیرد. این تغییرات با دسترسی بیشتر دختران به موفقیت همراه بوده که در نتیجه باعث شده دختران با احساس خودکارآمدی بالا و اعتماد به نفس بیشتری در فعالیت‌ها شرکت کنند. بنابراین می‌توان گفت که با تغییر نگرش دختران نسبت به توانایی‌های خود، خودکارآمدی تحصیلی، پیشرفت‌های تحصیلی و علمی و فرهنگی آنان نیز نسبت به پسران افزایش یافته است. افزایش دانشجویان دختر و کسب مقام‌های علمی، همگی بیانگر عملکرد بهتر دختران نسبت به پسران است و این تاییدی بر یافته‌های تحقیق حاضر است.

افزون بر مطالب قبلی، در تبیین این یافته شاید بتوان گفت کسب نمرات بالا در بعد مسئولیت پذیری برای دختران به این عامل بستگی دارد که امروزه حضور زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بیشتر از قبل شده است. بار اداره خانواده در بین مردان و زنان تقسیم شده است. احتمالاً شاغل بودن مادران به عنوان یک الگوی مناسب برای دختران باشد. این امر باعث شده که دختران مسئولیت بخشی از کارها را بر عهده بگیرند و این کار به پرورش حس مسئولیت‌پذیری آنان کمک نماید.

بم (۱۹۷۴) معتقد است که انتظار فرهنگی منجر به تفاوت‌های رفتاری بین زنان و مردان می‌شود. بر اساس نظریه روان‌بنه جنسیتی بم (۱۹۹۸) روان‌بنه‌های جنسیتی به کسب آن دسته از ویژگی‌ها و رفتارهایی که فرهنگ یک جامعه برای مردان و زنان مناسب تشخیص می‌دهد، می‌پردازد و تحول روان‌بنه‌های جنسیتی تحت تاثیر فرهنگ می‌تواند باعث پذیرش رفتارهای قالبی جنسیتی در فرد شود. بنابراین باورهای جنسیتی تحت تاثیر دو عامل روان‌بنه‌های شناختی فرد و انتظارات فرهنگی قرار می‌گیرد. این رفتارها منعکس‌کننده واقعیت نیستند بلکه معرف باورهای مشترک درباره رفتارهای افراد برای یک گروه خاص هستند (خسروتاش و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۴۷).

در کل و با استناد به یافته‌های حاصل از پژوهش حاضر می‌توان نتیجه گرفت که مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان با باورهای خودکارآمدی تحصیلی آنها در ارتباط است و آن را تحت

- تاثیر قرار می دهد. لذا دانش آموزان می توانند با تقویت حس مسئولیت پذیری در مورد توانایی های خود به باور خوبی دست یابند. بنابراین پیشنهاد های زیر ارائه می شود:
۱. به برنامه ریزان و متولیان نهاد تعلیم و تربیت پیشنهاد می شود که نسبت به موضوع مسئولیت پذیری در کتاب های درسی دانش آموزان اهتمام بیشتری داشته باشند.
  ۲. به مسئولان آموزش و پرورش پیشنهاد می شود که نسبت به برگزاری نشست ها و همایش های متعدد علمی و دوره های ضمن خدمت در زمینه افزایش مسئولیت پذیری و ارتباط آن با خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان توجه بیشتری نمایند.
  ۳. به مسئولان رسانه های عمومی از جمله رادیو و تلویزیون پیشنهاد می شود که برنامه هایی در جهت آگاهی بخشی به خانواده ها برای ارتقا حس مسئولیت پذیری فرزندان تهیه و ارائه شود.
  ۴. نظر به این که در این زمینه تحقیقات اندکی صورت گرفته است. پیشنهاد می شود که تحقیقات گسترده تری به صورت مداخله ای و در جامعه آماری گسترده انجام گیرد.

تقدیر و تشکر

بدینوسیله از معلمان و دانش آموزان شهرستان شاهین دژ به جهت همکاری در جمع آوری داده ها سپاسگزاری می شود.

منابع

- اردلان، الهام، حسین چاری، مسعود. (۱۳۹۰). پیش بینی سازگاری تحصیلی بر اساس مهارت های ارتباطی با واسطه باورهای خودکارآمدی. *فصلنامه روانشناسی تربیتی*، شماره ۱۷، سال ششم، ۲۸-۱.
- افروز، غلامعلی، و معتمدی، فرزانه. (۱۳۸۴). خودکارآمدی و سلامت روانی در دانش آموزان عادی و تیزهوش. *مجله روانشناسی تحولی*، ۱۰۰، ۶-۸۹.
- پاشاشریفی، غلامرضا، و گودرزبان، مهری. (۱۳۸۷). رابطه سبک های هویت و رشد اخلاقی با مسئولیت پذیری در دانشجویان. *مجله یافته های نو در روان شناسی*، شماره ۸، ۹۹-۸۷.
- پاک مهر، حمیده، و کارشکی، حسین. (۱۳۹۰). نقش خودکارآمدی در باورهای فراشناختی دانشجویان. *مقاله اولین همایش ملی یافته های علوم شناختی در تعلیم و تربیت*. دانشگاه فردوسی مشهد.
- پورقاز، عبدالوهاب، محمدی، امین، و دوستی، مرضیه. (۱۳۹۱). تاثیر خودکارآمدی تحصیلی و خستگی شناختی بر حل مسائل شناختی دانش آموزان. *مجله مطالعات روان شناسی تربیتی*، دوره ۹، شماره ۱۵، ۸۶-۶۸.

بررسی رابطه بین مسئولیت پذیری با خودکارآمدی تحصیلی دانش‌آموزان پایه ششم شهرستان شاهین دژ
 The survey of relationship between responsibilities with academic self-efficacy among

حجازی، الهه، و ذبیحی حصار، نرجس خاتون. (۱۳۸۶). نظریه های ضمنی هوش و باورهای خودکارآمدی: مقایسه تطبیقی بر اساس جنسیت و رشته. **مجله روان شناسی و علوم تربیتی**، سال سی و هفتم، شماره ۴۸۲-۶۱

خدابخشی، مهدی، و عابدی، محمدرضا. (۱۳۸۸). بررسی روشهای افزایش مسئولیت پذیری در دانش‌آموزان دوره راهنمایی شهرضا در سال تحصیلی ۸۵-۸۴. **مجله مطالعات روانشناختی**، دوره ۵، شماره ۱۳۷، ۱۱۳-۱۱۳۰. خسروتاش، پریسا، حجازی، الهه، اژه‌ای، جوادی، و غباری بناب، باقر. (۱۳۸۹). رابطه باورهای جنسیتی، رضایت-مندی روانی و عملکرد تحصیلی در دانش‌آموزان سرآمد و عادی. **مجله روانشناسی**، سال چهاردهم، شماره ۳، ۲۶۵-۲۴۶.

رشید پور، مجید. (۱۳۶۶). **تربیت کودک از نظر اسلام**. تهران: انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران. سرمد، زهره. (۱۳۸۴). آمار استنباطی (گزیده‌ای از تحلیل‌های آماری تک متغیری). تهران: سمت. سروش، مریم. (۱۳۹۱). احساس مسئولیت فردی و اجتماعی، دیگرخواهی و اعتماد اجتماعی مطالعه نوجوانان شیراز. **مجله جامعه شناسی کاربردی**، ۲۰۱۱-۲، ۱۹۳.

سعادت‌شامیر، ابوطالب، شهرآرای، مهرناز، و فرزاد، ولی‌الله. (۱۳۸۶). بررسی ارتباط بین سبک‌های هویت و مسئولیت‌پذیری در دانشگاه‌های تهران. **مجله پژوهش‌های تربیتی**، شماره دهم، ۱۱۵-۹۲. سفیری، خدیجه، و چشمه، اکرم. (۱۳۹۰). مسئولیت‌پذیری نوجوان و رابطه آن با شیوه‌های جامعه‌پذیری در خانواده. **جامعه‌شناسی آموزش و پرورش**، شماره ۱۳۰، ۱۰۳-۱۰۳.

شولتز، دوان، و شولتز، سیدنی ال. (۱۳۹۱). **نظریه‌های شخصیت (ترجمه یحیی سیدمحمدی)**. تهران: ویرایش. ظهروند، راضیه. (۱۳۸۹). مقایسه مفهوم خود، خودکارآمدی تحصیلی، هوش هیجانی، باورهای جنسیتی و رضایت از جنس دختران و پسران دبیرستانی و سهم هر یک از این متغیرها در پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی آنها. **مجله مطالعات روانشناختی**، دوره ۶، شماره ۳، ۷۳-۴۶.

فخری، زهرا، رضایی، عاطفه، پاکدامن، شهلا، و ابراهیمی، سارا. (۱۳۹۲). نقش واسطه‌ای باورهای خودکارآمدی تحصیلی در پیش‌بینی اهداف پیشرفت براساس عاطفه منفی و مثبت در نوجوانان. **فصلنامه روانشناسی کاربردی**، سال ۷، شماره ۱ (۲۵)، ۶۸-۵۵.

فراهانی، محمدنقی، کرامتی، هادی. (۱۳۸۱). بررسی رابطه بین خودکارآمدی با نگرش و عملکرد تحصیلی درس ریاضی دانش‌آموزان سوم راهنمایی شهر تهران. **فصلنامه علوم انسانی دانشگاه الزهراء (س)**، سال دوازدهم، شماره ۱۲۴، ۴۲-۱۰۵.

کردلو، منیژه. (۱۳۸۷). بررسی عوامل موثر بر مسئولیت‌پذیری نوجوانان دبیرستانی در خانه و مدرسه. **مجله مشاوره مدرسه**، دوره ۲، شماره ۱۱، ۴-۱۱.

مهدوی، اسماعیل، عنایتی، میرصلاح‌الدین، و نیسی، عبد‌الکاسم. (۱۳۸۷). بررسی اثربخشی آموزش مسئولیت‌پذیری بر عزت‌نفس دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه. **مجله یافته‌های نو در روانشناسی**، شماره ۱۳۱، ۹-۱۱۷.

میر مشتاقی، شهربانو. (۱۳۸۴). بررسی و مقایسه رابطه خودکارآمدی و خودتنظیمی با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر پایه سوم رشته ریاضی فیزیک و علوم انسانی دبیرستان های شهر تهران. **پایان نامه کارشناسی ارشد**، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه الزهراء(س).

نیک منش، زهرا، یاری، سمیه. (۱۳۹۰). رابطه بین باور خودکارآمدی و ادراک خویشتن با اضطراب امتحان در دانش آموزان دختر و پسر دبیرستانی. **مجله مطالعات روانشناسی تربیتی**، دوره ۸، شماره ۱۴، ۱۴۶-۱۲۷.

- Escartí, A., Gutiérrez, M., Pascual, C.&Llopis, R.(2010). Implementation of the Personal and Social Responsibility Model to Improve Self-Efficacy during Physical Education Classes for Primary School Children. **International Journal of Psychology and Psychological Therapy**, 10, , 3, pp: 387-402.
- Pajares, F. & Miller, D. M. (1994). Role of self-efficacy and self-concept beliefs in mathematical problem solving: A path analysis. **Journal of Educational Psychology**, Vol 86(2).
- Zimmerman, B. J. Kitsantas, A. (2005). Homework practices and academic achievement the mediating ro of self - efficacy and perceived responsibility beliefs. **Contemproray Educational Psychology** , 30, PP: 397- 417.

بررسی رابطه بین مسئولیت پذیری با خودکارآمدی تحصیلی دانش آموزان پایه ششم شهرستان شاهین دژ
The survey of relationship between responsibilities with academic self-efficacy among